

**Висновки–міркування по слідах
міжнародної науково-практичної
конференції «Релігійний компонент в
світській освіті і вихованні»**

*Професор А.Колодний –
Голова Оргкомітету конференції*

Доручення Президента України про забезпечення в навчальних закладах країни викладання факультативно курсу із невизначеним змістом «Етика віри» викликало ажіотаж як з боку представників конфесій, так і з боку освітян. Перші це чомусь сприйняли як узаконення викладання в школах «Християнської етики», хоч в Дорученні про неї не йде мова. Особливу притність тут виявили так звані традиційні Церкви, які в своїх устремліннях використати шанс за допомогою держави повернути до себе молодь прагнули зігнорувати наявність в країні не лише іудейського, мусульманського, рідновірського, орієнталістських віросповідань, а й прагнули навіть не помічати наявність в країні католиків і протестантів. Так, в Одесі московсько-православна Церква зібрала нібито від імені міської та обласної держадміністрацій директорів шкіл із вказівкою їм (від себе, зрозуміло) вже розпочати в школах вивчення християнської етики, а оскільки бракують підручники з курсу, то було рекомендовано вивчати «Основи православної культури» за підручником московського автора А.Бородіної, де, зрозуміло, вже не йде мова про українську духовність, всіляко обстоюється «русский дух».

Навіть не читаючи підручники з курсу «Етика», який з цього навчального року як обов'язкова навчальна дисципліна вивчається в 5-6 класах, дехто з церковних діячів від необізнаності в природі і змісті різних світоглядних виявів духовності людини почав твердити, що він є атеїстичним. В народі кажуть: що сіре – то й вовк. Для таких атеїзмом є все, що лежить за сферою їх конфесійного світорозуміння, до того ж надто консервативного.

Звучали заклики без відповідного методичного і кадрового забезпечення ввести вже з 1 вересня повсемісно не то що «Християнську етику», а якусь «Християнську етику в українській культурі». Навіть у

приті дехто з церковних функціонерів розсилав зразки заяв для батьків з їх проханням записати їхню дитину на вивчення християнської етики вже з цього року. Тут певножеврїла надія, що із-за відсутності належно підготовлених вчителів по-сліпому залучать до цього ще менше підготовленого їхнього священика. А оскільки Міністерство освіти не зреагувало на цю самозахисну й необачну настирливість і не виконувало самоініціативи цих діячів, а реалізовувало Доручення Президента, де говориться лише про утворення спеціальної комісії «для вивчення шляхів забезпечення кваліфікованого викладання курсу з питань етики віри та релігієзнавства», то посипалися вже галасливі доноси на Міносвіти в листах до В. Ющенка, в газетних видруках. А між тим Президент давав своє Доручення не Церквам, бо ж вони відокремлені від Держави і, згідно Закону про свободу совісті, не мають права втручатися в роботу її органів. Він давав доручення державному міністерству, в дії якого втручатися церковним чиновникам – який би ранг у своїх релігійних спільнотах вони не займали (а їх у нас понад сотню і при цьому всі правово рівні) – зась. Тут доречно було б порадити таким діячам подивитися на те, як працюють декларовані ними тисячі недільних шкіл, чи мають вони свої навчальні програми і відповідні до вікових особливостей підручники, чи організовані в них спеціальні заняття для дітей вірних їх конфесії, чи готують вони свої кадри на рівні сучасно освіченої людини, а не просто обрядодіїв. То ж варто їм подивитися на навчальні плани своїх духовних шкіл і співвимірити їх із духовними потребами сучасної людини, а не людини рівня п'ятого-сьомого століть, коли діяли Отці Церкви і відбувалися відомі Вселенські Собори.

Та й не варто споживацьки дивитися на сучасну державну школу, яка, з їх хотіння, мала б забезпечити умови для релігійно-освітньої діяльності Церкви в її класах. Відомо, що це прямо заборонено українським законодавством, яке чітко фіксує світськість державної освіти. Але воно не виключає можливість організації Церквою релігійної освіти і просвіти, використовуючи для цього зокрема суботні чи недільні школи. Можна було б для проведення занять цих шкіл попросити органи державної освіти надати можливість користуватися приміщеннями державних навчальних установ у вихідні для них дні. Але ні! Давай, державо, за свої кошти організує дітей, забезпеч підручниками, класними кімнатами, а ми вже прийдемо на готове.

Поруч з цим чуємо по радіо і телебаченню, читаємо в пресі заяви релігійних діячів спільнот іудаїзму і ісламу, читаємо публікації в пресі представників протестантських конфесій, в яких вони справедливо зауважують на прагненні т.зв. традиційних Церков (так званих тому, що й

протестуючі релігійні течії в Україні суцї вже біля 2-х і більше століть) використати курс християнської етики, що видно із видрукуваних його програм, для своєї катехизаційної діяльності в школі, нехтуючи при цьому поліконфесійністю і різновітоглядністю батьків.

Утворена на виконання Доручення Президента Міністерством освіти спеціальна комісія (а вона надто велика – біля 40 членів - і включає працівників державних установ, науки й освіти, представників конфесій) провела вже декілька своїх засідань. При цьому виявилися діаметрально відмінні підходи щодо виконання Доручення Президента. Проте останнє не дає підстав звинувачувати Гаранта Конституції в ігноруванні ним її 35 статті, але його наступні усні заяви (які, до речі, не мають обов'язкового установчого характеру) вже про християнську етику свідчать про його волюнтаризм, перевищення своїх прав. Якщо Президента чомусь не влаштовує якесь положення Конституції чи законів України (в даному випадку положення про відокремлення школи від Церкви і про світськість державної освіти), то він мав би, як то визначено регламентом, подати до Верховної Ради відповідні письмові пропозиції з проханням відмінити певні статті цих правових документів або подати їх в іншій редакції. Цього, як бачимо, ще не було. Є лише вказівка ввести «Етику віри», а що то є – чи це світська, а чи ж релігійна дисципліна, то ще треба поміркувати. Бо ж ми знаємо, що віра є не тільки релігійна, а й нерелігійна, а якщо релігійна, то не лише християнська. Щоб не допустити в школу ту міжконфесійну і міжцерковну колотнечу, яку ми маємо в країні, то може варто було б ввести курс «Етика релігій», бо ж В.Ющенко, вносячи свою означену пропозицію, зауважив: «Мова йде про Бога, віру в тій чи іншій формі. Не ставиться за мету однобічне висвітлення цього питання. Слід при цьому враховувати спільні підходи всіх церков».

3-4 жовтня ц.р. в Інституті філософії НАНУ працювала науково-практична конференція «Релігійний компонент в світській освіті і вихованні». До її організації прилучилися Міністерство освіти і науки, Українська Асоціація релігієзнавців, Український педуніверситет ім. Драгоманова, Духовний центр «Благовіст», інші інституції. Були запрошені представники багатьох конфесій. Дехто із вискочок-функціонерів церков висловлював своє невдоволення тим, що, бачите, до організації конференції залечені якісь там «центри», «представництва» тощо. Питається, а чи хоч раз ця нібито «скривджена церковна інституція» дала свої кошти на проведення суспільно-значимих заходів? Жити треба не лише за принципом «дай», а й «на». Лише після цього ти матимеш право на якісь критичні судження і пропозиції.

У жвавому обговоренні проблем науково-практичної конференції брали участь науковці з НАН України і АПН, педагоги вищої і загальноосвітньої школи, представники церков і громадських організацій. Матеріали конференції, надіслані в Оргкомітет, як і було інформовано її учасників, ми видруковуємо у цій збірці під дещо загальною назвою «Мораль. Релігія. Освіта». Не стану переповідати тут зміст виголошених на форумі доповідей і повідомлень. Надіслані – ми подаємо. Засвідчу лише деякі міркування, що прозвучали на конференції:

- Впровадження в навчальний процес курсів морально-етичного циклу має відбуватися із врахуванням положень Конституції України і її законів про освіту й свободу совісті та релігійні організації щодо відокремлення школи від Церкви, про світськість державної освіти.
- Враховуючи положення ст. 6 Закону України про свободу совісті щодо права релігійних організацій «відповідно до своїх внутрішніх настанов створювати для релігійної освіти дітей і дорослих навчальні заклади і групи», просити Міносвіти розглянути це актуальне для Церкв питання, дати дозвіл на створення ними таких своїх навчальних закладів за умови включення ними до своїх навчальних планів певного циклу обов'язкових дисциплін.
- Підтримати включення Міносвіти України до навчальних планів загальноосвітніх шкіл на 5-6 році навчання обов'язкового для вивчення всіма дітьми курсу «Етика». Вважати недоцільним паралельне вивчення на цих роках навчання якихось інших факультативних курсів з етики, бо ж це призведе до поділу за світоглядним принципом дітей на «своїх-чужих», «більшину-меншину», «правовірних-еретиків», а зрештою - до формування конфліктних ситуацій в дитячому середовищі.
- Вводити до навчальних планів шкіл на 7 чи 8 році навчання курс «Християнської етики» лише на факультативній основі за згодою батьків. Паралельно з цим запропонувати викладання альтернативного курсу з «Гуманістичної етики». Вивчення цих курсів організувати так, щоб діти, які з тих чи інших мотивів не будуть відвідувати їх, були вільні від занять (перший або останній уроки).
- Враховуючи християнську поліконфесійність, вважати можливим на основі однієї підготовленої фахово і затвердженої Міністерством освіти і науки програми курсу

«Християнська етика» написання на конкурсній основі декількох підручників чи навчальних посібників.

- Школам не виявляти поспішність у впровадженні в навчальний процес предметів морально-етичного циклу до часу наявності спеціально підготовлених вчителів з цих курсів, їх методичного забезпечення. Пропонувалося підготовку викладачів з предметів морально-етичного циклу організувати в Київському педуніверситеті ім. Драгоманова, університетах Чернівців, Івано-Франківська, Полтави, Херсона, Одеси, Сімферополя, університету «Острозька Академія» та ін. Ні в якому разі не залучати до викладання у державних школах священників, пасторів, проповідників, монахів тощо.
- Учасники конференції вважають протизаконною ту клерикалізацію навчального процесу, до якої вдалися ряд областей країни, нехтуючи при цьому факт наявності в школах дітей з різних християнських конфесій, різних віросповідань, дітей з сімей різних світоглядних орієнтацій.
- Вважати недопустимим, таким, що суперечить Закону про свободу совісті, втручання певних Церков, їх керівництва, а то й різних міжконфесійних об'єднань, у формування навчальних планів державних шкіл на основі обстоюваних ними мотивів канонічності, традиційності, більшості тощо.
- Порадити Церквам критично підійти до навчальних планів своїх духовних учбових установ, бо ж щоб їх випускник бодай хоч на рівні масової освіченості нинішніх віруючих міг розмовляти з ними, читати для них проповіді, то він мав би вивчити історію України, основи філософії, культурології, політології, правознавства тощо. Враховуючи запропоновану деякими Церквами необхідність давати в підручниках державних шкіл альтернативні погляди з того чи іншого питання – релігійні і матеріалістичні, рекомендувати їм в своїх духовних учбових закладах реалізовувати в навчальному матеріалі з тих дисциплін, які вивчаються, цю їхню ж пропозицію, а то й ввести заодно до їх навчальних планів курс з вільнодумства і атеїзму.

Висловлювалися й інші думки і пропозиції. Всі вони в узагальненому вигляді Оргкомітетом конференції будуть передані у відповідні державні органи та установи.

Відтак духовна сфера життя є надто складною і делікатною. В неї не можна втручатися якимись сформованими на рівні буденного бачення вказівками чи дорученнями. Останні повинні базуватися на належній науковій основі і правовому забезпеченні. Згадаймо, як оцінила історія волюнтаризм Хрущова з кукурудзою чи поділами на село і місто. Не хотілося б, щоб подібне керівництво у нас повторилося у новому авторському виданні. Волюнтаризм межує з відчуттям своєї місіїності, якогось історичного покликання. Проте для цього треба не тільки хотіти, а й бути Особистістю. А щоб нею бути, треба надто багато над собою працювати, вміти слухати інших і вчитися від них. Це стосується й зніціюваного у сфері освіти і виховання.